

کاربرد

سفال

در معماری

سفال، از دیر زمان نقش اساسی در معماری ایران داشته و نحوه استفاده از آن، به طرق گوناگون، اصالت و زیبایی خیره کننده‌ای در معماری بوجود آورده است. نرمش و شکل‌گیری سفال، حماسه‌ای است از قدمت اسطوره‌ای که تجربه و تکامل هزاران سال را به دنبال دارد. سفال سازی، یکی از بخشهای مهم دوره ماقبل تاریخ بوده و آنچه از این نهادها و موتیف‌ها تاکنون بدست آمده، نمونه هائی است از توان و قدرت تصور و تفکر انسان هائی که سالها پیش توانسته‌اند این هماهنگی را در اشیاء ساخته شده بوجود آورند. از آنجائیکه در طراحی بناها، استفاده از مصالح ساختمانی سنتی نظیر آجر، نقش عمده‌ای دارد مصالحی که می‌تواند در ترکیب ساختار با آن ارتباط کامل داشته باشد، سفال و سرامیک است. در مجموعه‌های فرهنگی، موزه‌ها، کتابخانه‌ها و آمفی تاترها، اجرا با سفال، و عظمت و زیبایی حجم هائی که بوجود می‌آورد، همراه با نورپردازی، شکوه خاصی را نشان می‌دهد.

در سطح‌های وسیع که بدین ترتیب اجرا می‌شود، نقش‌ها و کنده کاریها بر روی سفال، با رنگ گرم و مطبوعی که دارد، استمرار در بدنه ورودی‌ها

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

■ ویژگیهای سفال و سفالگری

کاربرد سفال از قدیمیترین دوران‌های تمدن بشری و تقریباً در کلیه جوامع انسانی، معمول بوده است زیرا که تهیه آن (تولید گل)، بسیار آسان و کار کردن با آن نیز بسیار راحت و تکنولوژی آن (استفاده از چرخ کوزه گری) نیز بسیار ساده است. بهمین جهت، طرز ساختن سفالینه‌ها در همه جا، تقریباً یکسان بوده است. نخست، گل را «ورز» می‌دهند و سپس با دست یا به کمک چرخ سفالگری (که در ۴۰۰۰ ق. م در مصر وجود داشته) آنرا بشکل دلخواه در می‌آورند و بعد از آن که گل روی چرخ به اصطلاح «به شکل آمد»، با دست خیس آنرا «پرداخت»

و بخشهای دیگر ساختمان برای پوشش سطح‌ها، نقش یک هماهنگ کننده را اجرا می‌کند. در زمینه تکنیکی کاربرد سفال در معماری، کار اجرائی عظیمی در سال ۱۳۴۸ انجام گرفت و آن سالن کنفرانسی است با ابعاد بسیار وسیع، با طرحی که در دو طرف سالن بر روی بدنه‌ها بصورت نقش برجسته با محاسبه‌ای دقیق، در طی یک سال اجرا شده است. این کار در حدود ۵۰۰ مترمربع می‌باشد که در مجموع با یکپارچگی و ارتباط طرح و نقش در سطح اجرا، و با هماهنگی فرم‌ها، ترکیبی از زیباییها و تعادل را در قالبی عظیم که شکل گرفته است نشان می‌دهد.

99 در دوران هخامنشیان،

صنعت سفال سازی به سیر تکاملی خود ادامه داد و کاربرد لعاب روی آجرها و کاشی‌ها، تحول این حرفه را، به مراتب پیچیده‌تر کرد. 66

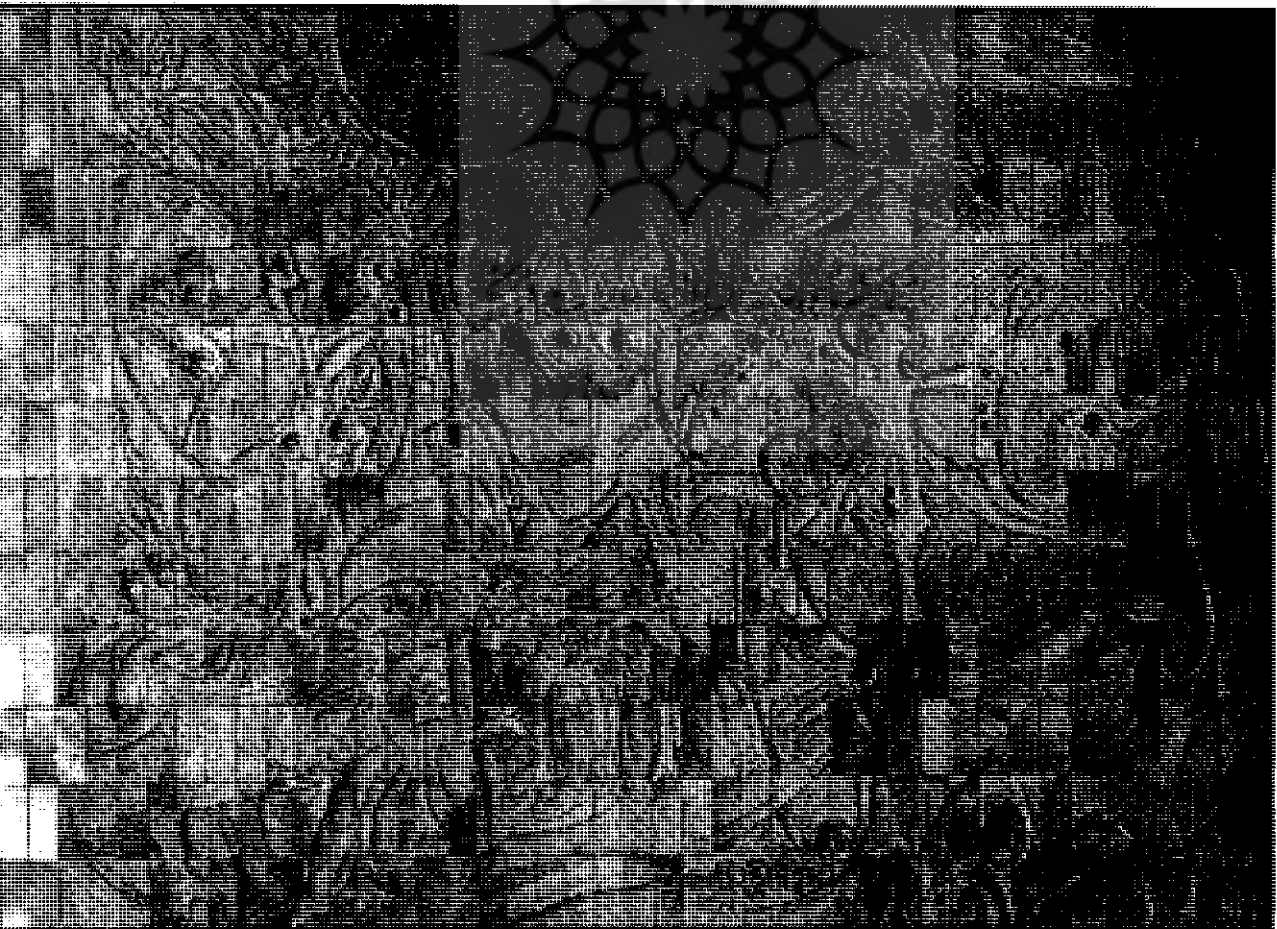
سنتی در ایران است که از آغاز پیدایش تمدن تا به امروز، ادامه یافته و در طی این دوران طولانی، تغییرات گوناگون به خود دیده است. از آنجائیکه سفالگری جزو لاینفک زندگی روزانه انسانها بوده، از نظر پژوهش‌های هنری و باستانشناسی، آئینه تمام نمای ویژگیهای فرهنگ و تمدن آنها بشمار می‌رود.

قدمت آثار سفالین کشف شده در حاشیه کویر و نواحی مرکزی ایران (تپه سیلک کاشان)، به هزاره هشتم و جنوب دریای خزر (مارلیک)، غرب کوههای زاگرس، شمال غرب آذربایجان و غیره، به هزاره

می‌کنند. گاهی نیز با ایجاد طرحهای برجسته و «خط انداختن»، آنرا زینت می‌دهند. برای تزئین یا خط انداختن سفال، ابتدا آنرا «نیمه خشک» می‌کنند و سپس با قلم‌های مخصوص، روی آن «کار» می‌کنند و اگر بخواهند گرداگرد ظرف را با خطوط منظم هندسی «گود بیاندازند» چرخ را به گردش در می‌آورند و به شیوه خراطان، قلم را روی آن به گردش در می‌آورند.

■ گذشته هنر سفالگری

سفالگری یکی از مهمترین شاخه‌های هنرهای

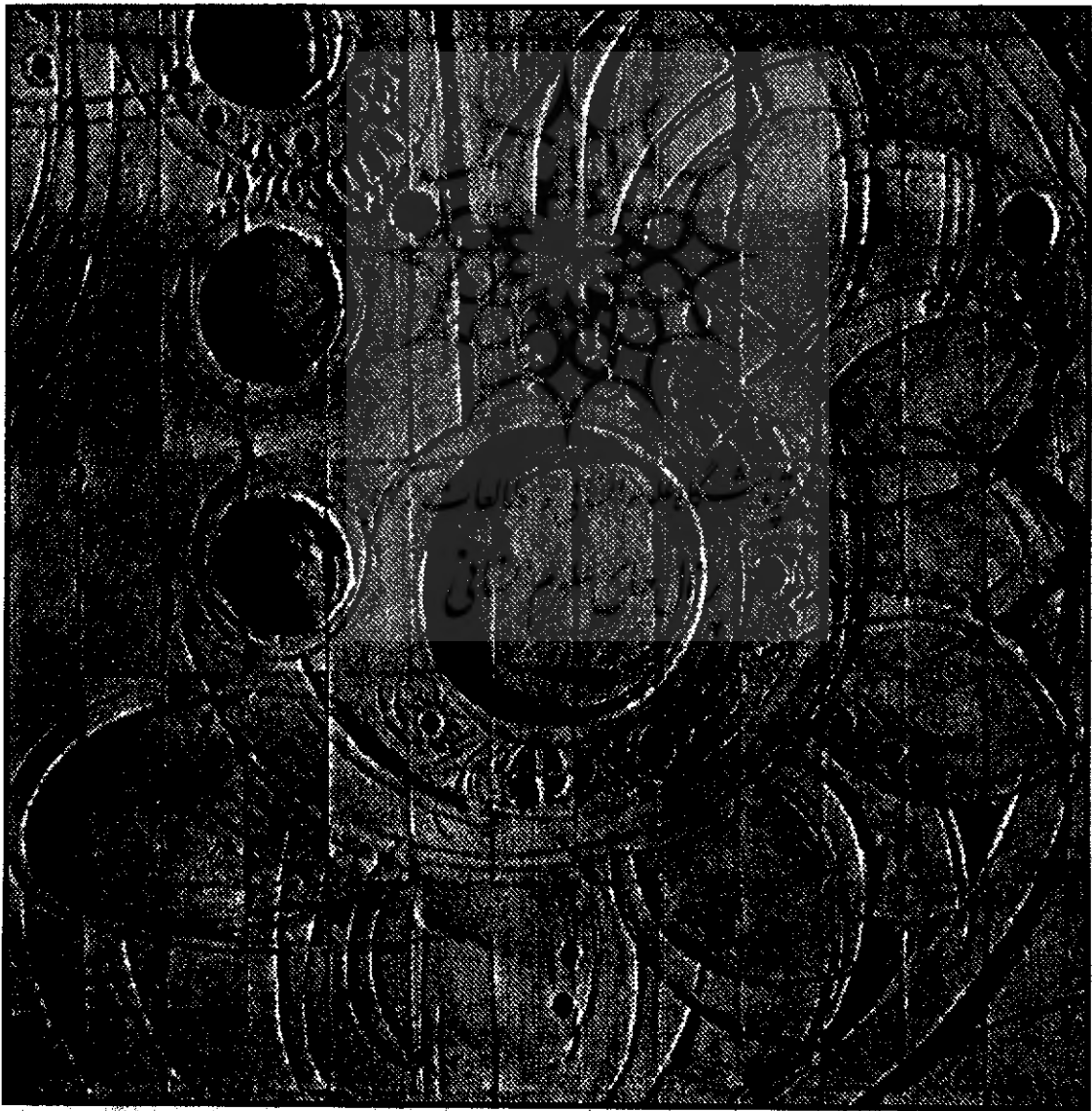
آجرها و کاشی‌ها، تحول این حرفه را، به مراتب پیچیده‌تر کرد. در این زمان، صنعت فلزکاری به عنوان رقیبی در صحنه حیات اقتصادی ظاهر شد که باعث رکود نسبی صنعت سفالگری گردید.

در دوره اشکانیان، این صنعت رونق دوباره یافت بطوریکه ظروف سفالین مغرب ایران در بیزانس و سپس در خود ایتالیا، مورد توجه و تقلید قرار گرفت.

در عهد ساسانیان، به علت رونق همه جانبه انواع

چهارم قبل از میلاد می‌رسد. در این زمان، سفالینه‌های منقوش به نقش حیوانات، نقوش سمبلیک، نقوش گیاهان و نقوش هندسی کشف شده است. اختراع چرخ کوزه‌گری در همین دوران، در نظم و شکل بخشیدن به ظروف سفالی، تحول عظیمی ایجاد کرد و ساخت آنها، تنوع و تزئین بیشتری یافت.

در دوران هخامنشیان، صنعت سفال سازی به سیر تکاملی خود ادامه داد و کاربرد لعاب روی

99 در دوران اسلامی،

سفالینه‌های ایران حتی به هندوستان، عثمانی، عراق و سوریه صادر می‌شد و

تا قبل از استیلای مغول،

کالای مهمی در تجارت کشور بشمار می‌رفت. 66

هنرها و صنایع، بویژه به علت شکوفائی هنرهای قلمزنی، نقره کاری و فلزکاری، به سفالگری کمتر توجه شد. با این همه، ساخت انواع سفالینه‌های لعابدار و بخصوص انواع کاشی، در ایران معمول گردید.

در دوران اسلامی، سفالینه‌های ایران حتی به هندوستان، عثمانی، عراق و سوریه صادر می‌شد و تا قبل از استیلای مغول، کالای مهمی در تجارت کشور بشمار می‌رفت. در دوران صفویه، هنر سفالگری رونق فراوان یافت و به اوج خود رسید و حتی شاه عباس اول، در اصفهان کارگاههای سفال و چینی سازی بر پا کرد تا نیازهای دربار شاهی و بزرگان و نیز مردم عادی را برآورند.

پس از دوران صفویه، هنر سفالگری رو به انحطاط گذاشت و کم کم بصورت صنعتی معمول در آمد. در سالهای اخیر، مجدداً کوششهایی در جهت احیاء هنر سفالگری در قالب احیاء هنرهای دستی سنتی انجام گرفته است.

■ موارد کاربرد امروزی

سفال و سرامیک، در زمان ما اهمیت فراوانی یافته و کاربرد آن در زمینه‌های مختلف از استفاده صنعتی در موتورهای هواپیما، صنایع کامپیوتر و صنایع ساختمان گرفته تا استفاده هنری نظیر ساخت مجسمه‌ها، نقش روی دیوارها و سقف‌های سالن‌های تئاتر، موسیقی و یا انواع ظروف و غیره بکار می‌رود.

در اینجا، بطور خلاصه می‌توان به کاربرد آن در صنایع ساختمانی اشاره کرد:

۱- بصورت سرامیک با اندازه‌های مختلف، در فرش کردن فضاهای مختلف بکار می‌رود.

۲- می‌توان با ایجاد نقش‌های مختلف و یا بصورت ساده، از آن برای پوشش بدنه‌های دیوارها استفاده

کرد.

۳- می‌توان آنرا در ایجاد انواع مختلف پانل‌ها و شبکه‌ها مورد استفاده قرار داد.

۴- می‌توان به عنوان عنصر ساختمانی تزئینی، آنرا برای پوشش انواع نمادها (نظیر سالن‌های تئاتر، کنفرانس، مجتمع‌های ورزشی سر پوشیده، مجتمع‌های فرهنگی، کتابخانه‌ها، موزه‌ها و غیره)، بکار برد.

در زمینه صنایع خانگی نیز از ظروف سفالی در انواع و اقسام مختلف (برای مایعات و یا جامدات)، نظیر ظروف غذاخوری، چایخوری و انواع دیگر، گلدان، آباژور، جای چراغ، زیر سیگاری و غیره استفاده می‌شود. این نوع استفاده، در قدیم بسیار بیشتر از این بوده، ولی امروزه به علت استفاده از ظروف شیشه‌ای و یا پلاستیکی و امثال آن، ظروف سفالی کمتر مورد استفاده قرار دارد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
تالار مع علوم انسانی